

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 12 ՏԱՄՆԵՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ Արթուր, 22 Յունուարի

1899

Արթուր, 22 Յունուարի ՏԱՄՆԵՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ № 12

Տարեկան՝ 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. Թիֆլիսում ամիսը՝ 1 ռ., հատուկ՝ 5 կ. Բաժանորդ գրեւում են Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифлис, Редакция „Нор-Даръ“ կամ Tiflis, Rédaction „Nor-Dar“

Խմբագրութեան բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Ցայտարարութիւններն ընդունում են ամեն խորհրդով: Ցայտարարութիւններն բաժին՝ 2 կ., բնականներն համար կրկնապատկ:

ՆՈՐ-ԴԱՐ

(ՏԱՄՆԵՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Խմբագրական-գրական ամսնորոգի թերթը 1899-ին հրատարակուած է Թիֆլիսում նոյն դիւրով և ծրագրով ամեն օր, բացի կիրակի և տոներէն հետեւող օրերէն:

«Նոր-Դար»-ի տարեկան գինն է 10 ռուբլի, վեց ամսուանը՝ 6 ռուբլի, երեք ամսուանը՝ 3 ռ. 50 կ., Թիֆլիսից դուրս՝ ամիսը՝ 1 ռ. 50 կ., հատուկ՝ 7 կ., Թիֆլիսում 5 կոպ.:

Բաժանորդ են գրեւում Թիֆլիսում՝ միմիայն խմբագրատանը: ԱՐՏԱՍՏՄԱՆԻ բաժանորդները վճարում են տարեկան 40 ֆրանկ:

Խմբագրատունը գտնուած է Բուխարա Վոդոկոնայա № 20: «ՆՈՐ-ԴԱՐ»-ի հասցեն՝ Тифлис, въ Редакцію «НОРЪ-ДАРЪ» կամ Tiflis, (Caucase), Rédaction du journal «Nor-Dar»:

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող. — Ուսանողների մասին:

Նուրբար-փաշա: Բրոնիկոն. — Լուրեր: Մեզ գրում են. — Ս. Էլմիստինի: Սիմֆերոպոլից: Բագուից: Ախալցխայից: Նամակ խմբագրութեան: Թղթա կոչում թիւնն էր. — Պետերբուրգ: Վարդաշէն: Նամակ Գերմանիայից. — Հայկ: Բաղաբալան. — Մակեդոնիա: Փրանսիա: Ենդիս: Դրաֆուսի գործը: Հեռագրներ: Թեր և դէմ: Տեղեկատու: Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 21 յունուարի, 1899 թ.

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Բարձր դպրոցներում, համալսարաններում ուսանող հայ երիտասարդութիւնը կարող է և պարտաւոր է ծանայել իւր ազգին և նրա գրականութեանը յօգուածներ և թղթակցութիւններ գրելով և, արձակուրդի ժամանակ, դիտութեան այլ և այլ ճիւղերի մասին դասախոսելով գաւառներում:

Այս մասին «Նոր-Դար»-ի մէջ հրատարակուեցան երկու միմիայն բաղդովին հակառակ գրութիւններ: Մէկ կողմը ուսանողութեան վրայ պարտք էր դնում և պահանջում էր նրանից իւր դիտութիւնից մասն հանել այն ժողովրդին, որին ինքն պատկանում է և իւր ազատ ժամերը նուիրել հայոց մամուլին և ժողովրդի դարձան գործին: Միւս կողմը գտնում էր, որ ուսանողը ամենին պարտաւոր չէ սովորեցնելու զերը ստանձնելու, քանի որ ինքը սովորող է զեռ և հազիւ թէ նա ժամանակ ունի իւր ընտրած մասնաճիւղը, իւր լսած

դասախոսութիւնները ուսումնասիրելու, այլապէս ուսումնասիրելու համար:

Մենք կարծում ենք, որ երկու կողմն էլ իրենց պահանջը չափազանցութեան հասցնելով, սխալում են, այն ինչ եթէ միմիայն ճանապարհով դնալու լինէին, դիտութեամբ կարող էին համաձայնուել:

Որ ուսանողը պարտաւոր չէ սովորեցնելու, քանի որ ինքը սովորում է, որ ուսանողի ժամանակը լծակ է և նա պէտք է աշխատէ ամենից առաջ ժամանակից օգտուելով իւր ուսումնասիրտի ուրբան կարելի աշտողութեամբ—այդ մասին վիճելն աւելորդ է:

Միւս կողմից, եթէ ուսանողը իւր լսելը, իւր միտքը վարժեցնում է թղթակցութիւններ, յօգուածներ գրելով գիտութեան այլ և այլ իրեն հասկանալի ճիւղերի և կեանքի երեւոյթները մասին—միթէ այդ հանգամանքը, ասինք և այդ վարժութիւնը չէ ծառայում նրա մտաւոր և հոգեկան զարգացման գործին:

Համալսարանների դասախոսութիւնները աւելի արդիւնաւոր են լինում ուսանողների համար, երբ համալսարանին կից գործնական ինստիտուտներ կան, որտեղ ուսանողները վարժուած են գործնականապէս իրենց ընտրած մասնաճիւղերում:

Թղթակցութիւն, յօգուածներ գրելու գործը ուսանողին պարտաւոր է կիսաիրի համար, հետեւաբար գործնական և կարեւոր ինստիտուտներից մէկն է հանդիսանում:

Եթէ մի կէտ կայ ուսանողների գործունէութեան խնդրում, երբ նրանք զեռ ուսանում են, այդ կէտը ժամանակի սղործումն է

և այն հանգամանքը, որ կողմնակի աշխատութիւնով ուսանողները զուգէ թիրախան համալսարանական աշխատութիւններից:

Այդ մասին կարելի է շատ բան ասել, բայց մենք ամենապարզապէս կ'ասենք:

Ծոյլ ուսանողը ժամանակ չէ գտնում նոյն իսկ համալսարան յաճախելու և դասախոսութիւններին հետեւելու, թէպէտե պարզապէս չընկալու, թուղթ խաղալու և տարին երեք-չորս անգամ հաղաւտուր վերստեղ թափառելու ժամանակ շատ է գտնում:

Այն ինչ՝ իւր ժամանակը գնահատող և բարեխղճութեամբ ու եռանդով պարագայ ուսանողն էլ ըստականին ժամանակ է գտնում և ունի բացի համալսարանական գրադուներներից՝ կողմնակի օգտուելու գործով ևս պարզուելու:

Այդ ամենի վրայ պէտք է աւելացնել և այն, որ մեր գրականութիւնը զեռ նոր է ծնւում, քիչ շատ պիտանի և շնորհալի գրողներ լինել մեր մէջ աւելի քան աննշան է, հետեւաբար ուսանող երիտասարդութիւնը մի որոշ չափով մասնակցելով մեր պարբերական մամուլին և գրականութեան լծ ինքն է ապագայ կեանքի համար պարտաւորուած և լծ լրացնում է մեր մտաւոր կեանքի մէջ մարդկանց այն պակասը, որ այնքան զգալի է:

Պահանջել չենք կարող ուսանող երիտասարդութիւնից, այլ միայն սպասել, որ նրանք իրենց լծակ ժամանակը լաւ գործ դնեն իրենց և իրենց գրականութեան ու մամուլի օգտին:

Ռուսիայի գանապան համալսարաններում, Պետերբուրգ, Մոսկուա բազմաթիւ հայ ուսանողներ կան. հայ ուսանողներ սովորում են և եւրոպական յայտնի համալսարաններում՝ Լայպցիգ, Բեռլին, Պարիզ, Ցիւրիխ, Ժնև, Զալցբուրգ, Միլան, Վենիս և այլ քաղաքներում տնտեսական և այլ տեսակի բարձր դպրոցներում, ինչպէս Ֆրանկֆուրտ, Միտլանդա քաղաքներում:

Եթէ այդ քաղաքներում ուսանողներն իրենց մասնաճիւղի և իրենց շրջապատող կեանքի վերաբերեալ երբեմն թղթակցութիւններով, յօգուածներով մասնակցեն մեր ժողովրդի լուսաւորութեան գործին, կարող ենք վստահութեամբ ասել, որ նրանց լծակ ժամանակը իրողը վատնուած չի լինի:

ՆՈՐ-ԴԱՐ-ՓԱՇԱ

Նուրբար-փաշան վախճանուեց մօտ 75 տարեկան հասակում: Նա ծնուել էր Թիւրքիայի Զմիւռնիա կամ Իզմիր քաղաքում 1825 թուականին. նա իւր ուսումն առել էր Փրանսիայում: Հազիւ 18 տարեկան, նա գնում է Եգիպտոս, որ մի քանի հայեր բարձր դիրք ունէին սահման կառավարիչ փաշայի մօտ. Նուրբարն Եգիպտոս հասնելուն պէս, անձնական քարտուղար է լինում Պօղոս-բէյի որ այն ժամանակ արտաքին գործերի և վաճառականութեան մինիստր էր: Մի առ ժամանակ Նուրբարն այս պաշտօնի մէջ մնալուց, յետոյ մենք նրան տեսնում ենք երկրորդ ատենապետութեամբ Մէհմէդ-Ալի փաշայի և քիչ յետոյ՝ առաջին թարգման-ատենապետի Իբրահիմ փաշայի, որի հետ նա գնաց և Պոլիս և Եւրոպա: Արքայ փաշան Եգիպտոսի կուսակալ լինելով, Նուրբարն իւր անձնական ատենապետին արեց և նրան տուեց ընդ տիրոջը, Նուրբար-բէյ 1850 թուականին Անգլիա գնաց Ալբրտի բարեկամացութիւնը շահելու ի նպատակ փոխարքայի, ընդդէմ պահանջումների բարձրագոյն Դրան: Նուրբարն այս վերին աստիճանի փափուկ պաշտօնը յաջողութեամբ կատարելուն համար Վիեննա զբոսեցաւ իբրեւ զեռ պան. այս վերջին պաշտօնի մէջ էր զեռ Նուրբար-բէյ, երբ մեռաւ Արքայ փոխարքան: Արքայի յաջորդը Սայիդ փաշա երկու տարուայ շափ անպաշտօն լծուեց Նուրբարին, բայց յետոյ իւր մօտ կանչելով յանձնեց նրան Եգիպտոսից հեռացնելու արարք անցկացնելու մի ձեռնարկի դժուարին և ծանօթ ծրագիր: Դրա համար հարկաւոր էր Գահրէթեց Սուլէյ երկրապետի մի քիչ հաստատել չուտով, և դա՝ անշնչել և անպատեղ երկրներին միջին: Նուրբար-բէյը այս ձեռնարկի մէջ այնքան մեծ խնայականութիւն, կորով և վարձատրութիւն ցոյց տուեց, որ իւր անձի վրայ գրաւեց եւրոպական բոլոր կաշին լսելու ուշադրութիւնը, համակարգեց և զարմանքը: Այսու հանգեւեւ, Նուրբար-բէյ այս գործի յաջող ելքից յետոյ էլ մի տարուայ շափ անպաշտօն մնաց և յետոյ կրկին, երկրորդ անգամ լինելով, Վիեննա զեռ պան գնաց. բայց այս պաշտօնում քիչ մնաց, վատն զի Սայիդ փաշան նրան ետ կանչելով իւր մօտ պահեց մինչև իւր մահը, որ տեղի ունեցաւ 1863 թուականին:

Երբ Իսմայիլ փաշա փոխարքայութեան կանչուեցաւ, Նուրբար-բէյ Գ. Պոլիս զբոսեցաւ փաշայի կողմից, իբրեւ լիազօր մինիստր, որպէս զի Բարձրագոյն Դրան հետ բանակցել մի քանի առկա մնացած խնդիրների մասին: Նուրբարն այս պաշտօնը վերին աստիճանի փափուկ էր, երկու պատճառների համար. առաջինն որ սուլթանի մի հպատակի համար սուլթանից զինուոր լինելը պիտի ստանար երկրորդ և մանաւանդ որ գործ պիտի ունենար Բ. Դրան նման մի կառավարութեան հետ Սակայն Նուրբարն այս պաշտօնն էլ յաջողութեամբ պատկանեց և այնքան լաւ յաջողեցաւ, որ երբ վերադարձաւ Եգիպտոս, իրեն փաշայութեան համապատասխանող քաղաքական պատկանեց արեցին: Վերջապէս, երբ Արքայ-Ազիզ Եգիպտոսի աջակցութեան եւ Նուրբարին տուեց Կաշայի տիրոջութիւնը:

Քիչ ժամանակից յետոյ Նուրբար-փաշան լիազօր իշխանութեամբ Պարիզ դարձաւ (1866), նապոլէոն Գ-ի միջամտութեամբ Սուէզի ջրանցքի մասին եղած դժուարութիւնները հարթելու: Դարձեալ յաջողեցաւ Նուրբար-փաշան և երբ վերադարձաւ Եգիպտոս հաստատեց աշխատանքների պաշտօնեայ անուանեցաւ, մի պաշտօնէութիւն, որ կարճէս նրա համար էր հնարուած. այս պաշտօնի մէջ Նուրբար փաշան Եգիպտոսի աշխատեց անուանելով Նուրբարի մեծ տաղանդը և իբրեւ նշան իւր մեծ գոհունակութեան նրան աշխատեց մինիստր արտաքին գործերի 1866-ի վերջերում և անմիջապէս նրան Գ. Պոլիս զբոսեց իբրեւ արտաքին գեղապան: Այս գեղապանական պաշտօնի ժամանակ Նուրբար փաշան կարողացաւ սուլթանից մի հրովարտել ատենապետութեան, որով Եգիպտոսի փոխարքան Իսմայիլ փաշան անուանուեց էր Նուրբար Եգիպտոսի (1867 յունիս ամիս). մի պատուանուն, որ վեր էր փոխարքայի տիրոջից և ստոր թագաւոր տիրոջից: Դրանից զատ Նուրբար փաշան իւր տիրոջ համար իրաւունք էր ստանում սուլթանից այնուհետեւ առանց Բ. Դրան հարցնելու, հրամաններ տալու Եգիպտոսի մասնակարգութեան, մաքսատների և պոստատների մասին, այնպէս օտար նպատակների հակողութեան մասին խորհուրդ կարող էր ուղղակի բանակցել օտար պետութիւնների հետ, բայց ոչ համազգային համաձայնութիւնների և դաշինքներ կռել առանց հարցնելու Բ. Դրան:

Նուրբարն այս բոլոր գործերը կարգադրելուց յետոյ վերադարձաւ Եգիպտոս և սկսաւ Բ. Դրան հաւանութեամբ պետութիւնների հետ բանակցել հիւպատոսական առանձնաշնորհութիւնների մասին: Դրանից յետոյ, մինչև Սուէզի պարանոցի հատումը մենք Նուրբար փաշային տեսնում ենք այդ մեծ գործով զբաղուած, որով ոչ միայն Եգիպտոսն էր հետաքրքրուած, այլ և ամբողջ Եւրոպան: Անցան ժամանակներ և վերջապէս եկաւ Բուլղարիայի յեղափոխութիւնը և ռուս-թուրքական պատերազմը. զրանց հետեւանք եղաւ Բերլինի Վեհաժողովը: Նուրբար-փաշան, որ այդ միջոցին Պարիզում էր գտնուած, դարձեալ սկսեց շարժուել, նախ աշըր Բուլղարիայի վրայ դրեց. ումանք ասում են թէ ուղեց այդ նուրբար փաշան և կամ վարժապետեան պատրիարքը իրեն կարեւորութիւն չտուեց: Վասն զի Նուրբար-փաշան, լսելով որ հայերն ևս Բերլինի վեհաժողովին պատգամաւորութիւն են ուղարկում, չուտով մի ծրագիր պատրաստեց հայկական գաւառների բարեկարգման մասին, որի մէջ նա ուղում էր նոյնն անել, ինչ որ արել էր Եգիպտոսում: Նուրբարն առաջարկում էր թրքապետական քրիստոնեայ մի կառավարիչ հայկական գաւառների համար, որը վաւերացուած լինէր Եւրոպական պետութիւններից. նա յուսաւ տեղիք ունէր թէ այդ կառավարիչը ինքը կրկին Նուրբարն իւր ծրագիրն ուղարկեց ներսէս պատրիարքին և խնդրեց որ իրեն պաշտօն տրուի Բերլին գնալու և ազգի կողմից անձամբ ներկայացնելու պետութիւններին իւր ծրագիրը: Ներսէս վարժապետեան պատրիարքը բացարձակապէս մերժեց Նուրբարի առաջարկը... Սրանից յետոյ Նուրբարն իւր աշըր Բուլղարիայի վրայ դրեց. սակայն թէ Հայաստանի և թէ Բուլղարիայի խնդիրնե-

խին ինչ վերաբերում է սուրբ մկրտու-
թեան պատարագի երգեցողութեանը,
սոսկե անգամ մեղք պէտք է համարել
երգեցելի և մենք էլ տեսանք: «Ով զար-
մատալ» հրաշալի ու քաղցրահնչուն շա-
պակներ այնպէս վաշայցին, անտանելի
արձընի, որ ի հարկէ ժողովուրդից շա-
յիւրը չէին իմանում, թէ ինչ և թէ ինչ
ղանակով են երգում, ոչ ոք չհասկա-
տաւ: Երկականները յուզուած այս բա-
լից, եկեղեցում բարձրաձայն բողոքում
էին, իսկ մի քանիսնեք էլ անկարող լի-
նելով իրենց զսփել բարկութիւնից, եկե-
ղեցու զուրս գնացին, որովհետեւ հայոց
արականը հրէականիւ սինազոգի երգե-
ողութեանն էին նմանեցրել: Նոյն իսկ
մաքից մի երգիչ տեսնելով խմբապետի
յոյզ նորահնար եղանակը, թողոյց և հե-
տացաւ: Երբ այս առթիւ երգիչներին
չտատարում էինք, նրանք նեղագլա՞ծ պա-
տասխանում էին, որ յանցաւորը նրանց
մաքագետ Պօպօվն է, որ արհամարհե-
ով չարախախել իսկական եղանակը, իրեն
լիլիկից իբր թէ փգեցեցիկ մի բան և զրոյ
նրանց տախիւլ է սովորել ու երգել:
Թէև երգիչները իրենց զգում էին որ

四

ԳՐԻՐԶ. — Սենատում ընկում
իտալիայի հետ կայացրած առևտրի
կան համաձայնությունը: Ֆրենսն հակա
ռակում էր ծրագրի դէմ: Զեկուցանի
Լուրթնի և ապա Գիլհամսէն պաշտոպ
նում էին ծրագիրը, ապացուցանելով
որ դա օգուտներ կրտայ Ֆրանսիայի
և կընպաստէ փոռագործ յարաբերու
թիւնները բարելամանը, ծրագիրն ըն
դունանք 248 ձայների մեծամասնու
թեամբ: Ներքին գործերի նախարար

Թ Ե Ր Ե Ի Դ Ե Մ

Մեծագույնի պ. խմբակի.

Յայտնելով իմ շնորհակալութիւնը ձեր թերթի 235 համարի մէջ իմ պատասխանի տեղ տալուն համար, ես շտապում եմ տալ ձեզ իմ խոստացած և ձեր «մութ» կոչած կէտի բացատրութիւնները:

Ես ստացայ «Nila Preen» թերթի 262 համարը, որտեղ գտնուում է իմ ապրանքների մասին եղած յայտարարութիւնը: Ձեր թղթակիցը ուղարկել է ձեզ յիշեալ թերթը և ուրեմն գուր, պ. խմբակի, կարող էք, եթէ ծանօթ չլիցազանք ունեք, համեմատել յայտարարութիւնը թարգմանութեան հետ և տեսնել, թէ նրա գլխաւոր կէտի թարգմանութեան մէջ որքան խոշոր մի սխալ է արուած:

Ես ամբողջ յայտարարութեան ճիշտ թարգմանութիւնը:

«Արեւիկան և Գովառանի ձեռագործ կապերներ (փալա), գորգեր (10-ից մինչև 400 մարբ, որոնց մէջ կան կայսերական, հին, նամակի կն), մետաքսեայ վերմակներ, բարձր, թաշկինակներ, երկաթեղներ, գլխարկներ, կոկերներ (պարոնների և տիկիների համար), գինեղներ, ընկույններ, ճարմաններ, մատանիներ, բոլոր պ. Տէր-Ասատուրովից, Զուշում (Պարսկաստանի մաս), ծախում են հայերի մէջ եղած ներդրեանից պատճառով շափաղանցած գներով Արեւիկան խանութում, հիւրանոց «Պարսկա», Ժ. 9 1/2—3, 5—7: Նկատ. միայն երկուշաբթի. երեքշաբթի և չորեքշաբթի:

Կ. Բոյիէ:

Համեմատեցէք բնագիրը և այս թարգմանութիւնը ձեր թերթի № 209-ի մէջ տպագրուածի հետ և այն ժամանակ պարզ կըրկայ որ թէ մեր խաղաղութիւնը, այլ ***-ի անբարեխղճութիւնը: Նա վերցնում է և «կայսերական, հին և նամակ» բառերը, որոնք վերաբերում են գորգերին միայն և որոնցից յետոյ կայ փակագիրը և ստորագրւած, և խառնում է վերմակներ բառերի հետ և իր կատարած այդ խաղաղութիւնը միզ վերագրելով խաղաղոգի է անուանում:

Այնուհետև բնագիրը մէջ առնւած է. «հայերի մէջ եղած ներդրեանի պատճառով»: Այս պարբերութիւնը պ. Անգլի թարգմանել է. «հայ սովորների պատճառով»: *** փոխել է «պատճառով» բառը և տեղը դրել «յոգուտ» և այդքանով չբաւականացելով փոխում է խոսքը և շինում. «յոգուտ Զուշում հայ սովորի ժողովրդին»: Ի՛նչ աստիճանի յանդգնութիւն և աշքակապութիւն:

Մենք յաւկապէս դիմեցինք մեր ծանօթ մի չվեղացու և հարցրինք, թէ արդիօք յայտարարութեան մէջ գործածուած «till följ» բառը ինչ նշանակութիւն կարող է ունենալ: Միևնոյն ժամանակ մենք բացատրութիւն պահանջեցինք պ. Բոյիէից և երկուսն էլ յայտնեցին, որ այդտեղ միայն պատճառ է ցոյց տրուած և որ այդ պարբերութիւնը ոչ մի չվեղացի ուրիշ կերպ չի կարող հասկանալ բայց միայն այսպէս. հայերի մէջ ներդրեան կամ կարողութիւն կայ (ռոճ, գերմաներէն ոռոն) և այդ ներդրութիւնը ապրանքների գները բնկնելուն պատճառ է դարձել:

Սա մի յայտնի փաստ է, որ մի որ և է երկրի աղգարանութեան մէջ ներդրութիւն կամ կարողութիւն կամ թանգութիւն եղած ժամանակները բացի կենսական պիտոյքներից տեղական միւս բոլոր արտադրութիւնները էժանանում են: Այդպէս է եղել և այս տարի. Գովառում և Պարսկաստանում թանգութիւն կայ և այդ պատճառով գորգերի գները ընկել են: Ան այս հանդամանքն է, որ յիշուած է յայտարարութեան մէջ, ի հարկէ

շատ կարճ կերպով, որովհետև յայտարարութիւնների մէջ երկար ու բարակ բացատրութիւններ դրել չի կարելի: Միակ սխալը, որ պ. Բոյիէն արել է, սա է, որ փոխանակ երկրի անունը դնելու, դրել է դրա աղգարանութեան մի մասի անունը, կարծելով որ այդտեղ բնակիչները գլխաւորապէս հայեր են:

Յայտարարութեան մէջ թէ և իրաւ է մի անգամ Զուշի անունը յիշուած է, բայց ոչ թէ ***-ի երկակայած հայ սովորների, այլ ապրանքների պ. Բոյիէին հասցնող մի վաճառականի անունը: Սակայն ձեր ցոյց տալու համար, եւ եթէ պ. Բոյիէն կամ Տէր-Ասատուրովը «կողոպուտ» ունենային վաճառելու համար, իրենց անունները երբեք աստղերի տակ կըծածկէին. ճշմարտութիւն խոսող և գործողները իրենց անուններն իրենց գրածի տակ դնելուց չեն վախենում:

«Բոյիէն էլ բողոքական է», բացակաշուում է ձեր թղթակիցը: Ամբողջ ֆրանսիական ժողովուրդը բողոքական է, կասեց մենք: Բողոքական լինելը յանցանք է: Այսօր 150 միլիոն բողոքականներ կան: Ուրեմն ինչ որ նրանք ձեռնարկեն, ինչ որ կատարեն բոլորը խաղաղութիւն է. իրաւունք չունեն վաճառական լինելու, իրենց ապրանքների մասին յայտարարութիւն պատճառները յիշելու: Միայն պ. *** և իր համարձեցներն են ազատ խաղաղութիւնից և խաղաղութիւնից: Ճշմարտութեան միևնույնը (monopole) միայն ինքն ունի:...

Գառնանք հիմա բացատրելու այն «մութ կէտը», որի մասին խմբ. մեր նամակի ներքեւ, № 235 ի մէջ, խոսում է:

Իւրաքանչիւր վաճառական աշխատում է ցոյց տալ իւր ապրանքների այն կողմերը, որոնք կարող են հետաքրքրել գնորդներին: Մասնաւոր եւրոպայում ասիական ապրանք վաճառողները գիտեն, որ եւրոպացի հետաքրքրուում է այն ամեն բաներով, որոնք արեւելեան ազգերի մէջ մի որ և է առանձին նշանակութիւն և յարգանք ունին: Այդ հասարակ պատճառով յիշուած է խաղիների այդ առանձին տեսակների, ձեռնագրի ներքի անունը, ցոյց տալու համար, որ զրանք գործածուում են նամակի ժամանակ և այդ կերպով գնորդների հետաքրքրութիւնը շարժելու լով վաճառականական տեսակէտից. իսկ թէ գնորդները ինչ բանի կըգործածեն այդ խաղիները—դա իրենց գործն է:

Այստեղ հարկաւոր ենք համարում յիշել նաև մի ուրիշ կողմը, որը մենք մինչև հիմա չենք շօշափել, իսկ ձեր թղթակիցը և ձեր խմբագրութիւնը ուշադրութեան չեն առել:

Ինչպէս որ ձեր թերթի մէջ արդէն տպագրուած, թէ և սխալ թարգմանուած, յայտարարութիւնից էլ ամեն որ կարող է տեսնել, այդ յայտարարութիւնը իսկ չեմ գրել և չեմ յայտարարել: Ես ուղղակի եմ պ. Բոյիէին այն ապրանքները, որ նրա կարծիքով կարող են ծախուել, և տալիս եմ նրան մի որոշ % իւր ծախածների համար: Հետևապէս նա աշխատում է ամեն կերպով հետաքրքրել իւր սեպհական հայրենակից և դաւանակից ժողովրդին, որպէս զի կարելի եղածին չափ շատ վաճառել և շատ շահել կարողանայ, ինչպէս որ նրա տեղ կանէր ամեն մի վաճառական: Յայտարարութիւնը ստորագրողն էլ նա է: Այնպէս որ եթէ պ. Բոյիէն յայտնի իսկ յայտարարած լինէր, որ նա այդ ապրանքները ծախում է հայ-սովալուկների օգտին, ձեր թղթակիցը այնուամենայնիւ իրաւունք չունէր խառնել իմ անունը այդ գործի հետ: Ամենահասարակ լուրիկա ունեցող մարդն անգամ կարող է այսքանը հասկանալ, որ գրուածին, յայտարարածին պատասխանատու է նրան ստորագրողը և ոչ թէ ստորագրողի հետ վաճառականական և կրօնական կապեր

ունեցող բոլոր մարդիկ, ամբողջ բողոքականութիւնը: Սակայն ձեր թղթակիցը այս հասարակ բանը հատկաւ չէ կարողացել:

Իսկ ինչ վերաբերում է ձեր խմբագրական նկատողութեան առաջին մասին, որտեղ ասում էք. «շատ և շատ ցանկալի է, որ բողոքական քարոզիչներն իրենց քարոզչու եռանդը բողոքականներից դէնդ հայադաւան հայերի մէջ շտարածէին»: Հայ ժողովուրդը Գերմանիայից լուր և փութութիւն է ստանում և ոչ թէ կրօնների առևտուր, այլ բանին մենք կըպատասխանենք մի ուրիշ յօդուածով, եթէ ձեր լրագրի էջերում տեղ չհորհէր: Ֆինլանդիայի առևտրի մասին այսքանը բաւական համարելով մեր կողմից այդ խնդիրը փակում ենք:

Յարգանք

Գոտ. Տէր-Ասատուրեանց
Յ. Գ. Յայտարարութեան հարցը առելի պարզելու համար յառաջ ենք դնում պ. Բոյիէի նոր ստացուած մի նամակից հետևեալը: Նա գրում է.

«Ես շարունակ այնպէս եմ հասկացել, որ գորգերը հիմա Թիւրքիայում հայերի գէմ եղած հալածանքների և նրանց անտեսական վատ դրութեան պատճառով են ծախուում աւելի ցած գներով, քան ինչ որ նրանք առաջ էին արժեքնում: Ես յայտարարութեան մէջ առնւած է եղել, որ գորգերը ծախուում են ցածագրած գներով հայերի այժմեան նեղ (անտեսական) դրութեան պատճառով: «Սովորների» մասին մի հատ խօսք չէ եղել, «Շուռուայ սովորների» մասին նոյնպէս: Առնւած է միայն, որ ապրանքը Շուռուայ է, ձեզանից: Ցաւում եմ, եթէ ես ձեզ ուղիղ չեմ հասկացել գները էժանանալու խնդրին մէջ...»

Կ. Բոյիէ:

Այս նամակը աւելի ևս պարզում և հաստատում է մեր վերի ասածները: Յուսով եմ որ այլևս կասկածների տեղիք չեն լինի:

Նոյնը:

Զուշի, 5 յունուարի
Խմբագիր-հրատարակիչ
ՍՊԱՆՏԱՐ ՍՊԱՆՏԱՐԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԿԱՆԱՆՑ ՀԻՄՆԴԱՆՈՅ
ԾՆԵՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒԴՔՈՎ
(Մոլդակ, Մարդկայա փողոց, № 64)
(սեպհական տուն)
Հեռախոս № 230

Եթե եկ հիւանդների ընհանուր ընդունելութիւնը երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը՝ ժամը 2—4-ը ցերեկը. վճարը հիւանդների կարողութեան համեմատ, մասնաւոր ընդունելութիւնը ամենայն օր՝ ժամը 8—10 առաւօտեան—վճարը 2 ռ.: Գիշերօթիկ հիւանդներ և ծնողները կանայք ընդունուում են գիշերուայ և օրուայ ամեն ժամանակ, բայց այդ մասին առաջուց տեղեկութիւն պիտի տրուի. վճարը որոշուում է ըստ դատակարգների: 2 շունդները ձրի են: Գինեկոլգիայի բաժան. սուկը ընդունողները վճարում են 1 ռ. 50 կ. մինչև 8 ռ. մի օրուգիշերուայ համար. ծնողները և բաժան. մուշը մտնողները—1 ռ. մինչև 5 ռ. մի օրուգիշերուայ համար: Երկուշաբթի և օրուայ 10 ռ. մինչև 50 ռ.: Անդամահատութիւնը ըստ համաձայնութեան: Եթե եկ բոլոր հիւանդները գիշեր և նիւթեր ստանում են ընդունելութեան ժամանակ ձրի: 2 շունդների համար 1-ական մահաճակ է դրուած իւրաքանչիւր բաժանմունքում, ուր տեղաւորուում են նրանք տեսչի և նրա պ. պ. ընկերների առաւելութեամբ ձրի:

Հիւանդանոցի տէր և տեսուչ
Մ. ՄԻՐՏԵԱՆ

ԴՈԿ. Գ. Ս. ՀԵՐՑԳԵԼԴ
որ իւր մասնագիտութիւնը պարապել է Վեննայում, ընդունում է կաշուի, վենեռական, միգակալ և սիֆիլիտիկական հիւանդութիւններ ունեցողներին՝ ամեն օր առաւօտեան 9—11 ժամը և երեկոյան 5—8 ժ.: Մարդեան փողոց, № 5, Լիսիցեւի տուն:

ԲԱՅՄԱՎԻՐԱԿԱՆ ԺԱՆՊԱՐԱՆԻՑ
Թիւրքիայի I-ին հինգ տեղ ունեցող կառքը մեկնում է առ. 9 ժ. 30 ժ. գիշերում է Մէլեթում և հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 7 ժ. 20 ժ.: II-ը մեկնում է առաւօտեան 11 ժամին և գիշերում է Պասանաւորում. հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 9 ժ. 20 ժ.: Վեց տեղ ունեցող I-ին հանրակառքը (առանց գիշերելու) մեկնում է օրուայ 2 ժ. 30 ժ. և հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 4 ժ. 35 ժ. II-ը մեկնում է եր. 3 ժ., առանց գիշերելու, հասնում է Վլադիկաւկազ միւս օրը եր. 11 ժ. 20 ժ.: Վլադիկաւկազից հինգ տեղ ունեցող I կառքը մեկնում է առ. 7 ժ. գիշերում է Մէլեթում և հասնում է Թիֆլիս միւս օրը եր. 6 ժ. 30 ժ.: II-ը մեկնում է առ. 9. 30 ժ. գիշերում է Գուրաւորում և հասնում է Թիֆլիս միւս օրը 7 ժ. 55 ժ.:

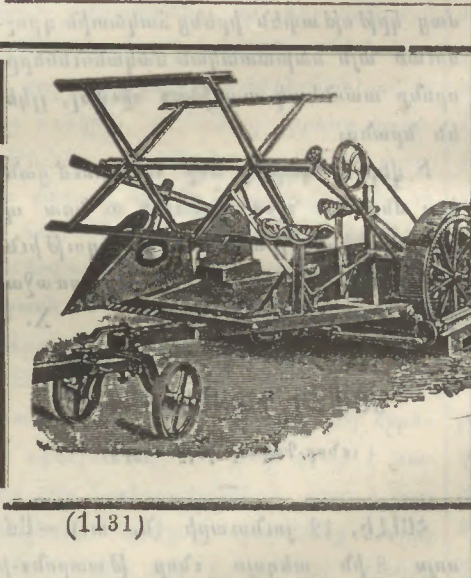
Վեց տեղ ունեցող I-ին հանրակառք (առանց գիշերելու) մեկնում է եր. 5 ժ. 30 ժ. և հասնում է Թիֆլիս միւս օրը եր. 7 ժ. 25 ժ.: II-ը մեկնում է եր. 3 ժ. և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիս միւս օրը եր. 10 ժ. 55 ժ.:

ԱՆԴՐՈՎԱԿԱՆ ԵՐԿՐՈՒԴԻ
Մարդատար գնացքը № 1 Բազուից Թիֆլիս մեկնում է օրուայ 4 ժ. 15 ժ.:

ԲԱՅՈՒՆԸ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԿՐՈՒԹԻՒՆ

Կ Ե Ա Ն Ք

Դրականական-Հասարակական վեց տեղեայ Հանդիսի Ա. և Բ. զբերի համար:
Հանդէսը նուիրուած է լինելու աղգային և օտար Դրական-Հասարակական խնդիրներին:
Առանձին ուշադրութիւն է դարձնուելու Դեղարեւստական գրական-նովեան, Բնաստատութեան և սոցիալական հարցերի վրայ:
Հանդէսը լոյս է տեսնելու 1899 թուականից սկսած պարբերաբար տարեկան երկու անգամ: Ամեն մի գիշերը բաղկացած է լինելու ուշադաս 2 թերթից: Բաժանորդագրին է ներք (3) ընդլի:
Հասցեն՝ Нахичевань на Дону. Минасы Берберьяны. Հրատարակիչ՝ ՄԻՆԱՍ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ 5—5

(1131)

Ն Ո Տ Ա Ր
Լ Ե Ւ Ա Ն Յ Ա Կ Ո Վ Բ Ե Ա Ն
Մ Ղ Ե Ր Բ Ե Ա Ն
Կրասնոնոսկը բաց է և գտնուում է 4 մասում, երեսներն հրապարակի և Դանովեան փողոցի անկիւնում, Գուրգենովի տանը, № 2, քաղաքային տան կողքին, Թաւմաշեանի քարվանսարայի դիմաց:

հասնում է Թիֆլիս առ. 8 ժ 38 ժ. մեկնում է Թիֆլիսից Բաթում առ. 9 ժ. 20 ժ., հասնում է Բաթում եր. 8 ժամին 52 ժ.
Փոստային գնացքը № 3 Բազուից Թիֆլիս մեկնում է գիշ. 10 ժ. 50 ժ., հասնում է Թիֆլիս եր. 5 ժ. 9 ժ. մեկնում է Թիֆլիսից Բաթում եր. 6 ժ. 10 ժ., հասնում է Բաթում առ. 7 ժամին:

Մարդատար գնացքը № 2 մեկնում է Բաթումից Թիֆլիս առ. 8 ժ. 30 ժ., հասնում է Թիֆլիս եր. 8 ժ. 30 ժ., մեկնում է Թիֆլիսից Բազու եր. 9 ժ. 15 ժ., հասնում է Բազու օրուայ 1 ժամին:

Փոստային գնացքը № 4 մեկնում է Բաթումից Թիֆլիս եր. 8 ժ. 40 ժ., հասնում է Թիֆլիս առ. 9 ժ. 55 ժ., մեկնում է Թիֆլիսից Բազու առ. 11 ժ. 20 ժ., հասնում է Բազու առ. 5 ժ. 42 ժամին:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՐՈՒՉԵԻ ՎԱՐՈՒՅԻ
Աւարտել եմ տիկ. Դեմենդեւայի կարուէնի դպրոցը ԱՏԵՍԱՏՈՎ և ցանկանում եմ ունենալ աշակերտուհիներ: Ուսուցման շրջանն արժէ միայն 15 ՌԻԲԼԻ. Հասցեն՝ Չուրուրէթ, Վոդոպոդեովայա փողոց, տուն Սարբերկովի, № 15: 20—8